

Zemljevid s prikazom naših krajev iz Ptolemajeve Geografije kartografa Sebastiana Münstra iz leta 1552

Namesto uvoda

Leti 2015 in 2016 je Mednarodna kartografska zveza (ICA) razglasila za mednarodno leto zemljevida.

Eden od poglavitnih namenov tega imenovanja je popularizacija zemljevidov, torej zemljevide približati celotni javnosti (predvsem učencem) na globalni ravni, ponuditi priložnost za odkrivanje znanosti, povezanih s kartografijo, ter pokazati uporabnost zemljevidov v vsakdanjem življenju.

Kratka zgodovina muzeja

Zemljepisni muzej Geografskega inštituta Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (krajše ZRC SAZU) v letošnjem letu praznuje sedemdeset let svojega delovanja. Muzej je 7. maja 1946, na pobudo priznanega slovenskega geografa in akademika dr. Antona Melika, pod nazivom Zemljepisni muzej Slovenije ustanovila vlada Ljudske republike Slovenije. Do leta 1962

je deloval samostojno, potem je bil priključen novonastalemu Inštitutu za geografijo Univerze v Ljubljani, dokler ni septembra 2002 prišel pod okrilje Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU.

Skok v svetovno zgodovino pove, da so se posebni geografski oziroma zemljepisni muzeji začeli pojavljati v prvi polovici 20. stoletja. Verjetno je bil prvi ustanovljen leta 1919 v Sovjetski zvezi v takratnem Leningradu, približno desetletje kasneje pa v nemškem Leipzigu. Raznovrstne kartografske zbirke so bile pred tem in so še danes del večjih narodnih muzejev in zasebnih zbirk. Nekateri muzeji (na primer Smithsonian v Washingtonu ali British Museum v Londonu) so že v drugi polovici 19. stoletja svoje zbirke predstavili po geografskih območjih.

Legat in možnosti uporabe

Muzej leži v samem središču Ljubljane, in sicer na dveh lokacijah. Obe sta v neposredni bližini

List Horografskega zemljevida vojvodine Kranjske duhovnika Janeza Dizme Florjančiča iz leta 1744

bolj znanih Križank ter Narodne in univerzitetne knjižnice.

Na Gosposki ulici 13 (vhod tudi z Novega trga skozi Atrij ZRC SAZU) sta arhiv in pisarna, ki omogočata obiskovalcem in raziskovalcem neposredno delo in stik z arhivskim gradivom. Vitrine na stenah in premičnih omarah so že večkrat prikazovale manjše razstave. Na Gosposki ulici 16 je drugi del muzeja. To je dvorana Zemljepisnega muzeja, ki je odprta za javne prireditve. V njej skoraj vsak dan gostimo prireditve z do 50 udeleženci. Zaradi lege v centru Ljubljane in svoje tehnične opremljenosti je zelo primerne za različne zahteve uporabnikov. Dnevno gosti okrogle mize, predstavitve knjižnih del, predstavitve domačih in tujih projektov, doktoratov, predavanja za različne ciljne skupine, mednarodne in domače simpozije, srečanja društev ter potopisna in strokovna predavanja in zasebna druženja. V njej se vsako leto zvrsti okrog tristo prireditev. Po dogovoru je

dvorano možno najeti (kontakt: zm@zrc-sazu.si, 01 4706 347). Poleg dvorane je razstavišče, ki ima več funkcij. Namenjeno je stalni predstavitvi inštitutskih del, služi pa lahko tudi kot dopolnilni prostor daljšim srečanjem za pogostitev in druženje.

Vsi prostori so bili pred približno desetimi leti povsem obnovljeni in sodobno opremljeni, tako da omogočajo primerno hrambo zgodovinskega kartografskega gradiva ter nudijo prijeten prireditveni ambient.

Poslanstvo muzeja

Zemljepisni muzej je del Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU. Muzej pridobiva, hrani in ureja kartografsko, slikovno in arhivsko geografsko gradivo ter pripravlja razstave. Njegovo poslanstvo se od ustanovitve ni bistveno spremenilo, spremenile pa so se okoliščine in način delovanja. Povečalo se je število hranjenega gradiva, obseg predstavitvene dejavnosti in

Del geografskega in kartografskega arhivskega gradiva v Zemljepisnem muzeju GIAM ZRC SAZU

Dvorana Zemljepisnega muzeja GIAM ZRC SAZU na Gosposki

ulici 16 v Ljubljani je namenjena različnim predstavitvam in srečanjem.

raziskovalno delo na področju historične kartografije, ki si ga danes ne moremo zamisliti brez računalnika. V preteklosti so gradivo ročno vpisovali v popisne knjige, danes pa sledimo univerzalnim bibliografskim standardom in tehnološkemu razvoju. Posledica je boljša dostopnost arhivskega in knjižnega gradiva za vsakogar, ki ga omenjena tematika zanima ljubiteljsko ali strokovno.

Muzej spada med pomembne hranitelje geografske dediščine na Slovenskem, saj hrani številna originalna kartografska in geografska dela, ki so stara več stoletij ter vsebinsko izredno pomembna za slovensko zgodovino in nacionalno kulturno dediščino.

Poslanstvo muzeja pa ni le hramba geografske dediščine, pač pa tudi njena popularizacija. Zato muzej organizira številne razstave, delavnice, predavanja ali druge oblike izobraževanja za različne stopnje in vrste izobraževanja. V zadnjih letih je vse več tudi turističnih obiskov.

Ker je muzej del raziskovalne ustanove, poskušamo v sklopu preučevanja muzejskega gradiva javnosti posredovati tako znanstvene objave kot tudi bolj poljudne in strokovne prispevke.

Muzejske zbirke

Muzej združuje šest zbirk. **Kartografska zbirka** obsega zemljevide različnih vsebin in meril od 16. stoletja do danes. Večina gradiva se nanaša na slovensko ozemlje in sosednje dežele. Največ je tematskih in topografskih zemljevidov ter šolskih stenskih zemljevidov in atlasov. **Slikovna zbirka** obsega razglednice in fotografije slovenskih krajev in pokrajin ter manjše število bakrotiskov. **Zbirka atlasov** obsega prek tristo enot od 17. stoletja dalje, med katerimi so številni redki primerki najbolj znanih svetovnih avtorjev, in odseva razvoj upodobitev sveta. **Zbirka statističnih podatkov** obsega statistično gradivo o Sloveniji, **zbirka globusov** pa globuse različnih dimenzij in starosti ter prikaze ozvezdij. **Zbirka knjižnih del** obsega okrog petsto publikacij, ki so

tematsko povezane z geografsko, kartografsko in zgodovinsko tematiko.

Muzejske razstave

Manjši pisarniško-arhivski del omogoča posameznikom ali manjšim skupinam ogled razstavljenega in arhiviranega gradiva ter njegov pregled ali preučevanje. Trenutno si je v razstavnih vitrinah muzeja možno ogledati naslednje razstave:

- Kranjska na starih zemljevidih – razstavljamo 20 zemljevidov, ki prikazujejo ozemlje Kranjske med 16. in 19. stoletjem kot samostojno ozemeljsko enoto ali kot del večjega območja srednje in južne Evrope, ki je spadalo pod habsburško monarhijo;
- tipni zemljevidi – prikaz kartografskih pripomočkov, ki jih uporabljajo slepi in slabovidni za učenje geografije;
- Atlant – predstavitev prvega atlasa sveta v slovenskem jeziku, ki ga je med letoma 1869 in 1877 izdelal pravnik in prevajalec Matej Cigale;

- geografska literatura – predstavitev slovenskih geografskih revij ter izbranih del Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU in Zveze geografov Slovenije;
- učbeniki in atlasi Blaža Kocena – predstavitev dela enega najpomembnejših geografov in kartografov avstro-ogrske monarhije ter začetnika didaktike geografije Blaža Kocena;
- tehnična oprema in kartografski pripomočki – pripomočki, ki so jih raziskovalci inštituta v preteklosti uporabljali pri svojem terenskem in kabinetnem delu.

Pomembnejše arhivsko gradivo

Muzej hrani številna kartografska dela slovenskega ozemlja, med katerimi izstopajo naslednji pomembni kartografski prikazi.

- Münstrova izdaje Ptolemajev *Geografije* iz leta 1552. Gre za razsvetljensko različico dela *Geografija (Geographike hyphegesis)* grškega geografa Klavdija Ptolemaja iz 2. stoletja. Original je bil sestavljen iz osmih knjig.

Zbirka pripomočkov za geografsko terensko delo

Notranjost Zemljepisnega muzeja GIAM ZRC SAZU na Gosposki ulici 13 v Ljubljani

Prvih sedem knjig je obravnavalo splošne principe kartografije in metode kartografske projekcije, navodila za sestavljanje zemljevidov ter podatke o geografski legi krajev, rek in podobno. V osmi knjigi so bili zbrani zemljevidi takrat znanega sveta. Nemški kartograf Sebastian Münster je delo ponovno izdal in mu dodal sodobnejše zemljevide iz srede 16. stoletja.

- Zemljevid vojvodine Štajerske (*Styriae Ducatus Fertillissimi Nova Geographica Descriptio*) duhovnika in kartografa Geografa Matthäusa Vischerja iz leta 1678. Zemljevid je sestavljen iz dvanajstih delov, skupaj pa meri približno 124 x 136 centimetrov.
- Slava vojvodine Kranjske (*Die Ehredess Hertzogthums Crain*) polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja iz leta 1689. Delo je eno najpomembnejših znanstvenih del o Kranjski, v katerem so med drugim objavljeni zemljevidi in skice slovenskega ozemlja.

- Horografski zemljevid vojvodine Kranjske (*Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica*) cistercijana Janeza Dizme Florjančiča iz leta 1744, v za tisti čas zelo podrobnem merilu približno 1 : 100 000. Gre za najkakovostnejši in najpopolnejši zemljevid Kranjske tiste dobe. Sestavlja ga dvanajst delov, velikost celotnega zemljevida pa je približno 180 x 188 centimetrov, kar je že samo po sebi kartografska posebnost. V zgornjem desnem kotu sta dodani veduta in natančen načrt takratne Ljubljane, zaradi številnih slikovnih okrasitev pa zemljevid uvrščamo v svetovni vrh grafične umetnosti.
- Specialni zemljevid vojvodine Kranjske (*Special-Karte des Herzogthums Krain*), ki ga je med letoma 1844 in 1846 izdelal vsestranski naravoslovec Henrik Freyer. Zemljevid je sestavljen iz 16 listov in je prvi slovenski stenski zemljevid, a z nemškim naslovom. Njegove odlike so izredno bogastvo slovenskih krajevnih imen, pri čemer ima približno

polovica dodano tudi nemško različico, ter označena nahajališča kamnin, rudnin in rudarskih objektov na prikazanem ozemlju.

- *Zemljevid slovenske dežele in pokrajin* Petra Kozlerja iz leta 1853, ki je med drugim soustanovitelj Pivovarne Union. Gre za prvi slovenski zemljevid z dotlej najbolj natančno vrisano etnično mejo in z navedenimi slovenskimi zemljepisnimi imeni.

Programi:

- predavanja in predstavitve na temo zgodovine kartografije,
- predavanja in predstavitve na temo starih zemljevidov ter
- predavanja in predstavitve na temo arhivskega kartografskega gradiva za različne starostne skupine, po dogovoru.

Ne gre pozabiti

Kljub številnim dejavnostim, hranjenju arhivskega gradiva in dolgoletnemu delovanju pa

je Zemljepisni muzej eden redkih muzejev nacionalnega pomena v Sloveniji, ki mu država ne dodeljuje finančnih sredstev neposredno prek pristojnih ministrstev, kljub temu da je bilo ob njegovi ustanovitvi leta 1946 tako zapisano v uredbi vlade Ljudske republike Slovenije. S tem je muzej finančno prepuščen samemu sebi oziroma ga finančno pokriva Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Takšno stanje hromi njegovo še bolj poglobljeno delovanje na področju hrambe, preučevanja in popularizacije slovenske geografske dediščine.

Koristne informacije

Naslov: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka ulica 13, 1000 Ljubljana
 E-naslov: zm@zrc-sazu.si
 Telefonska številka: +386 1 4706 347
 Spletna stran: <http://giam.zrc-sazu.si/sl/strani/zemljepisni-muzej#v>
 Odprto: po dogovoru